

Литвин Н.Б., старший викладач

АНАЛІЗ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Успішність діяльності комерційного банку на валютних ринках значною мірою

залежить від ефективності управління валютними ризиками. Під останнім розуміють ймовірність грошових втрат внаслідок передбаченої зміни валютних курсів.

Важливе значення для валютних ризиків має їх науково обґрунтована класифікація. Зауважимо, що серед вчених сьогодні немає єдиної точки зору стосовно видів валютних ризиків та їх суті. У зарубіжній літературі досить поширеною є класифікація валютного ризику на економічний, операційний та трансляційний. Деякі зарубіжні автори об'єднують операційний та трансляційний валютні ризики в окрему групу і відносять до валютних фінансових ризиків. На наш погляд, така класифікація є найбільш вдалою, оскільки вона дозволяє відокремити суто валютні ризики від інших видів банківських ризиків.

Кожний вид валютного ризику має свої особливості, які необхідно враховувати при їх аналізі. Водночас на практиці досить важко визначити межу між валютним економічним, операційним та трансляційним ризиками, оскільки один вид ризику може трансформуватися в інший.

Валютний економічний ризик, на нашу думку, можна визначити як ймовірність несприятливого впливу змін валютних курсів на фінансовий стан суб'єкта господарювання. На практиці комерційні банки проводять аналіз економічного валютного ризику з допомогою таких показників, як питома вага валютних кредитів у валюті балансу банку; питома вага валютних кредитів, які виражені у національній валюті і видані за рахунок коштів, залучених у національній валюті; питома вага створених резервів за валютними кредитами, виражених у національній валюті, в обсязі загальних резервів банку на покриття збитків за кредитами; питома вага позитивної чи негативної курсової різниці в обсязі валютних операцій банку.

Водночас зазначені показники дозволяють аналізувати тільки ризик зміни вартості банківських активів, деномінованих в іноземних валютах. Для більш повного аналізу економічного ризику необхідно розробити також показники, які б оцінювали ризик зміни вартості валютних пасивів.

Серед економістів немає однозначного підходу до тлумачення валютного операційного ризику. На нашу думку, валютний операційний ризик - це ймовірність грошових втрат за конкретними валютними операціями, які здійснює суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності.

Для позначення трансляційного ризику в спеціальній економічній літературі вживаються також такі терміни, як: ризик переводу, бухгалтерський і балансовий. Деякі науковці пов'язують трансляційний ризик з ризиком збитків чи зменшенням прибутків, що виникає за складання консолідованих фінансових звітів міжнародних корпорацій та їхніх іноземних підрозділів. Валютний балансовий ризик часто розглядають як ризик зменшення вартості власного капіталу компанії або групи внаслідок руху обмінного курсу звітної валюти компанії щодо курсів валют, в яких компанія чи група має незбалансованість між активами і зобов'язаннями.

Необхідно зауважити, що на валютний трансляційний ризик наражаються не тільки банки, які мають зарубіжні підрозділи, але й ті, що мають незбалансованість між активами і пасивами, деномінованими в іноземних валютах. На відміну від операційного та економічного, трансляційний ризик не пов'язаний з грошовими потоками суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. На наш погляд, аналіз валютного операційного ризику повинен включати аналіз стану валютної позиції. У зв'язку з цим, більш детально розглянемо види валютних позицій та методик їх аналізу.

Валютна позиція комерційного банку - це співвідношення (різниця) між сумою активів і позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті. Валютні позиції можна класифікувати за такими ознаками, як: вплив на баланс, ризикованість і причина виникнення. За впливом на баланс банку розрізняють балансову та позабалансову валютні позиції.

Балансова валютна позиція - це співвідношення між сумами балансових активів і зобов'язань комерційного банку. Позабалансова валютна позиція - це співвідношення, що склалося між сумами позабалансових вимог і зобов'язань в одній валюті. Вона виникає внаслідок здійснення операцій, які відображаються в бухгалтерському обліку на позабалансових рахунках. На основі даних балансової та позабалансової валютних позицій розраховують загальну валютну позицію банку.

За ризикованістю валютна позиція класифікується на закриту та відкриту. Якщо сума активів і позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті, то валютна позиція вважається закритою. З точки зору ризику закрита валютна позиція не становить загрози для банку, оскільки зміна валютного курсу однаково позначиться як на вартості активів, так і зобов'язань. Відкрита валютна позиція виникає у випадку, коли сума активів і позабалансових вимог у

певній іноземній валюті не збігається із сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті. Відкрита валютна позиція є ризикованою для банку через те, що у разі зміни валютних курсів по-різному зміниться вартість активів та зобов'язань, деномінованих в іноземних валютах.

Відкрита валютна позиція може бути довгою або короткою. Довга відкрита валютна позиція має місце, коли сума активів і позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати збитків внаслідок підвищення курсу національної валюти щодо іноземної та одержати прибуток у разі падіння курсу національної валюти. Коротка відкрита валютна позиція виникає тоді, коли сума балансових і позабалансових зобов'язань перевищує суму активів та позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. У випадку підвищення курсу іноземної валюти щодо національної банк із короткою позицією може отримати збитки, а при знеціненні іноземної валюти - прибуток.

Зауважимо, що для вітчизняних уповноважених банків більш вигідним є підтримання довгих валютних позицій, що зумовлено тривалим знеціненням національної грошової одиниці.

На сьогодні Національний банк України встановив п'ять нормативів відкритої валютної позиції уповноваженого банку:

1) норматив загальної відкритої валютної позиції банку (Н 15), який розраховується як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку до капіталу банку;

2) норматив довгої відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті (Н 16), що визначається як співвідношення довгої відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті у гривневому еквіваленті до капіталу банку;

3) норматив короткої відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті (Н 17), який обчислюється співвідношенням короткої відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті у гривневому еквіваленті до капіталу банку;

4) норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції в неконвертованій валюті (Н18), що розраховується співвідношенням довгої (короткої) відкритої валютної позиції в неконвертованій валюті у гривневому еквіваленті до капіталу банку;

5) норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції у всіх банківських металах (Н19), який визначається як співвідношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції у всіх банківських металах у гривневому еквіваленті до капіталу банку.

Метою проведення аналізу стану валютної позиції комерційного банку є:

- контроль за дотриманням встановлених НБУ нормативів відкритої валютної позиції;
- оцінка потенційних прибутків і збитків від відкритої валютної позиції. Інформаційною базою аналізу стану валютної позиції банку є дані бухгалтерського обліку та статистичної звітності, зокрема форми № 540 "Звіт про відкриті валютні позиції на кінець операційного дня", № 542 "Звіт про дотримання нормативів відкритої валютної позиції".

Аналіз дотримання банками нормативів відкритої валютної позиції проводять шляхом порівняння фактичних значень нормативів із законодавчо встановленими. Максимальні значення нормативів відкритої валютної позиції уповноважених банків нині становлять: Н15 - 35%; Н16 - 30%; Н17 - 5%; Н18 - 3%; Н19 - 2%. За порушення банками нормативів відкритої валютної позиції до них застосовуються відповідні заходи впливу, зокрема зменшення нормативного значення відкритої валютної позиції, стягнення штрафів, відкликання ліцензії на проведення валютних операцій. Розмір штрафу розраховується виходячи зі щомісячного прибутку та проценту відхилення і обчислюється за формулою:

$$\text{(Фактичне значення (\%)) — Нормативне значення (\%))} \times \text{Прибуток} \\ 100\%$$

Встановлення Національним банком України нормативів відкритих валютних позицій обмежує валютний ризик комерційних банків, але не дозволяє повністю його уникнути. З метою комплексного аналізу стану валютної позиції ми рекомендуємо визначати потенційні прибутки (збитки) за балансовою, позабалансовою та загальною відкритими валютними позиціями банку. При цьому розрахунок доцільно проводити як за кожною іноземною валютою, в якій відкрита валютна позиція, так і в цілому за валютним портфелем банку. Потенційні прибутки (збитки) за відкритими валютними позиціями уповноважених банків можна визначити за формулою:

$$П(З)_{\text{пот}} = ВВП * (K_2 - K_1)$$

де $P(3)_{\text{пот}}$ - потенційний прибуток (збиток) за відповідною відкритою валютною позицією;

ВВП - величина відповідної відкритої валютної позиції;

K_2 - обмінний курс гривні щодо іноземної валюти на дату T_2

K_1 - обмінний курс гривні щодо іноземної валюти на дату T_1 , $T_2 > T_1$.

Вибираючи спосіб розрахунку загальної величини відкритої валютної позиції при визначенні потенційних прибутків (збитків), необхідно враховувати такий фактор як співвідношення змін обмінних курсів між валютами, в яких банк утримує відкриті валютні позиції. Якщо банк має відкриті валютні позиції у валютах, рух курсів яких не має кореляційного зв'язку, то доцільно використовувати позицію-брутто, а при низькій чи середній кореляції - стенографічну позицію. У випадку існування тісного кореляційного зв'язку між коливаннями обмінних курсів відповідних валют, можна застосовувати позицію-нетто.

Отже, величина потенційних прибутків (збитків) визначається двома основними факторами: 1) змінами у вартості національної валюти щодо іноземних валют, в яких банк проводить операції; 2) розміром і видом відкритої валютної позиції (Рис.1)

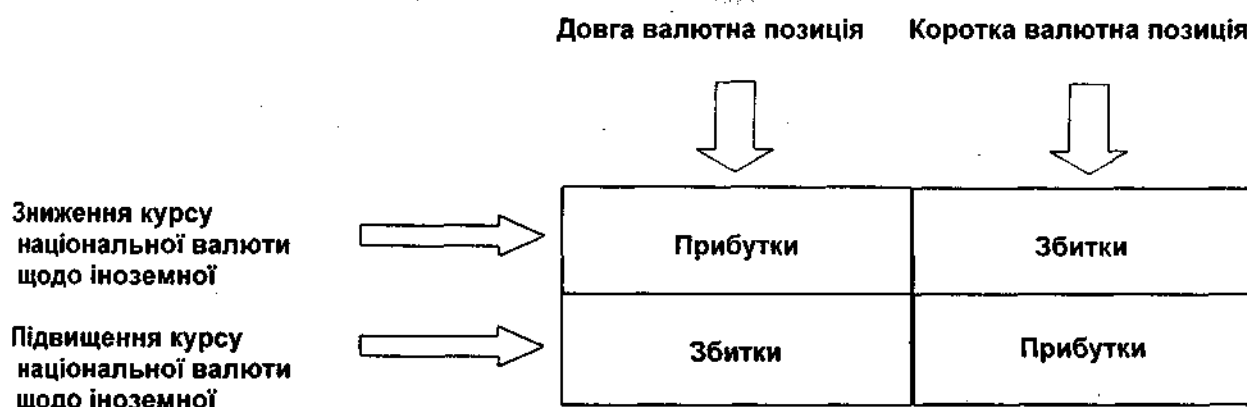

Рис.1. Вплив змін валютних курсів та відкритих валютних позицій на потенційні прибутки (збитки) комерційного банку

Аналіз стану відкритої валютної позиції дозволяє частково оцінити валютний трансляційний ризик, оскільки його джерелом є невідповідність між банківськими активами і пасивами, деномінованими в іноземних валютах. Наслідками трансляційного ризику є курсові різниці, величина яких залежить також і від діючої практики переоцінки валютних статей балансу.

Комерційні банки, які мають зарубіжні підрозділи, наражаються на ризик втрат, пов'язаних із складанням консолідованої фінансової звітності. Величина трансляційного ризику у цьому випадку буде залежати від обраного методу трансляції фінансової звітності зарубіжного підрозділу у звітну валюту головного банку.